

Frugt og bær til haven

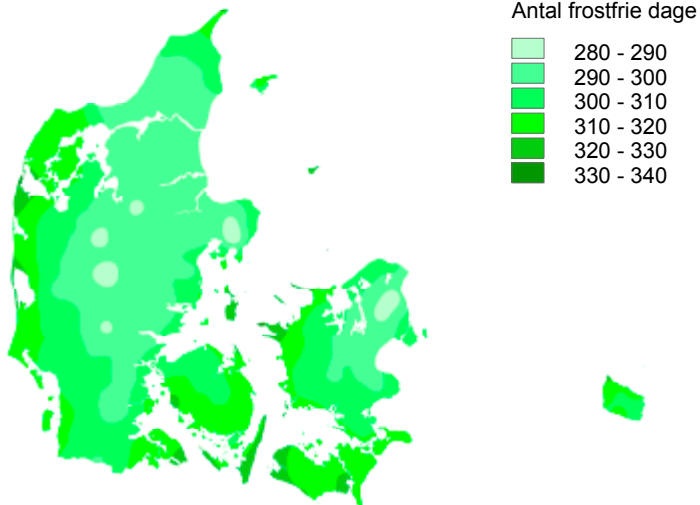
*Hanne Lindhard Pedersen, Hanne Lyng Jacobsen, Anne Merete Jensen,
Maren Korsgaard, Anne Marie Lind, Per Mortensen, Torben Toldam-Andersen
og Jann Poulsen.*

Denne Grøn Viden beskriver de mest velegnede frugt- og bærsorter til have- og landskabsformål.

Der er lagt vægt på, at sorterne har høj dyrkningssikkerhed, en god frugtbarhed, en høj smagskvalitet samt, at de er modstandsdygtige overfor sygdomme.

Privathavebrugets Frugt- og Bærudvalg har udvalgt og sammensat sortimentet. Udvalget består af konsulenter fra Det Danske Haveselskab, Kolonihaveforbundet for Danmark, Den Kgl. Veterinær- og Landbohøjskole, Danmarks JordbrugsForskning samt andre fagpersoner.

Figur 2: Antal frostfrie dage i Danmark. Gennemsnit af 1999-2005. De lyseste områder har flest dage med frost og derfor der største risiko for frostskafer på planter.

Ønskes der et lille træ, eller er voksepladsen begrænset, så vælg et træ podet på en svag grundstamme som M9.

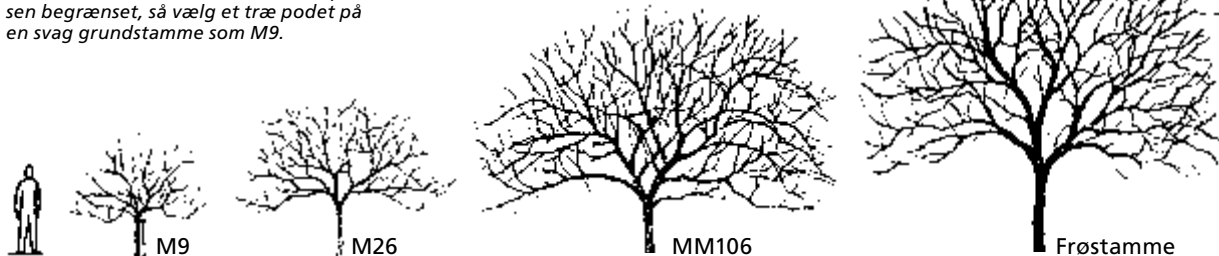
Hårdførhed:

Den geografiske placering i Danmark har betydning for overvintringen af planter. I de koldeste egne er der større risiko for, at planterne fryser væk eller får frostskafer om vinteren. Sorter, der angives, som hårdføre har den bedste chance for overlevelse efter en kold vinter. Husk også at et godt læ er vigtigt for en god vækst, bestøvning og frugtudvikling af frugt og bær. Vær specielt opmærksom på at få optimale forhold ved Jyllands Vestkyst.

Æbler

Hvor stort bliver æbletræet?

Træstørrelsen bestemmes af grundstammen, jordbundsforhold og sortens vækstkraft. Discovery på M9 på sandjord bliver ikke ret meget større end træet var ved plantning, hvorimod Belle de Boskoop på vildstamme, på en god jord, kan blive op til 10-12 meter højt. Til

Figur 1. Størrelse af et udvokset æbletræ på forskellige grundstammer.

Plantet sort, æbler	Brugsperiode						Frugtstørrelse	Træet egnet til espalier	Træets vækstkraft
	Aug	Sep	Okt	Nov	Dec	Senere			

Letdyrkelige sorter, der er mindre modtagelige for svampesygdomme

Discovery	X	X					Middel	Ja	Meget svag
Redfree		X					Middel	Nej	Middel
Rød Ananas	X	X					Lille	Ja	Svag
Retina		X	X				Middel	Ja	Middel
Guldborg		X	X				Lille	Ja	Middel
James Grieve*		X	X				Store	Ja	Svag
Ahrista		X	X	X			Middel	Ja	Svag
Aroma*		X	X	X			Stor	Ja	Middel
Rubinola			X	X	X		Middel	Nej	Kraftig
Holsteiner Cox			X	X	X		Stor	Nej	Kraftig
Filippa			X	X	X		Middel	Nej	Middel
Topaz*				X	X	X	Middel	Ja	Middel
Belle de Boskoop*				X	X	X	Stor	Nej	Kraftig
Bramleys Seedling				X	X	X	Stor	Nej	Meget Kraftig

* Disse sorter findes også i røde typer.

æble anbefales de grundstammer, som ses i figur 1.

Til æbletræer anbefales følgende grundstammer:

Frøstamme (vildstamme) giver meget kraftig vækst på god jord. Den bruges, hvor der ønskes store træer, eller hvor jorden er sandet, og væksten derfor bliver for svag ved brug af de andre grundstammer. Træet kommer senere i bæring, det vil sige, at det er flere år om at sætte frugt, end hvis sorten podes på svagere grundstammer. De øvrige kraftige grundstammer A2 og

MM111 har lidt svagere vækst end vildstammer.

MM106 har middelkraftig vækst. **M7** er en grundstamme med samme vækstkraft som **MM106**. I fremtiden bliver flere træer podet på denne grundstamme. **M26** er en svagtvoksende grundstamme, som på god jord giver små træer. Træer på denne grundstamme behøver en støttepæl. **M26** kan også bruges til espaliertræer.

M9 er en meget svagtvoksende grundstamme, som kan bruges, hvor der ønskes helt små træer, til store krukker eller espalier på

god jord. Træer på denne grundstamme behøver en støttepæl.

Sorter

Letdyrkelige og mindre sygdomsmodtagelige.

Lavtliggende våde jorde eller andre jorde med dårlige afdræningsforhold bør der ikke plantes på, idet disse jorde forøger risikoen for angreb af frugttræskæft. Specielt sorterne **Discovery**, **Retina** og **James Grieve** er modtagelige.

Discovery er en frugtbar æblesort, som sætter frugter allerede året efter plantning. Sorten er meget svagtvoksende og derfor anbefales en kraftig grundstamme som f.eks. frøstamme til fritstående træer. Frugten er lysende rød, har en fin spisekvalitet og kan holde sig i en måneds tid.

Redfree er en endnu skurvresistent meget frugtbar æblesort, med hængende grene. Æblerne bliver siddende længe på træet. Frugterne er faste med en skinnende rød dækfarve og en god smag.

Retina er en endnu skurvresistent sort med lidt aflange frugter, som er gulgrønne med en mørkerød solside. Smagen er frisk og lidt syrlig. **Retina** er endnu ikke almindelig i handelen.

Guldborg er et opret og ret sundt træ. Frugten er gul med røde striber. Den modner over 2-3 uger og har en meget fin smag.

Rød Ananas er et hårdført træ og er et meget populært haveæble på grund af den fine spisekvalitet i den tidlige sæson. Normalt dannes en veludviklet middelstor frugt, som næsten

'Discovery' er en frugtbar sort med flotte lysende røde frugter allerede sidst i august.

er helt lysende rød. Sorten bør udtyndes, hvis der ønskes store velfarvede frugter.

James Grieve er en frugtbar sort, som sætter mange frugter. Frugten er gulgrøn med en rødstrøbet solside, saftig og aromatisk. Der findes en rød type.

Ahrista har en svag vækst, med en god forgrening og er endnu resistent overfor æbleskurv.

Frugterne er runde med en flot rød solside. Smagen er meget fin. Ahrista er endnu ikke almindelig i handelen.

Aroma har en åben og opret vækst og er modstandsdygtig overfor æbleskurv. Frugterne er velformede, med en rød kind og en meget fin aromatisk spisekvalitet. Der findes flere røde typer.

Rubinola vokser opret. Frugterne er kugleformede, med orange ofte småstrøbet dækfarve og er saftige med en frisk syrlig smag. Robust overfor svampesygdomme.

'Holsteiner Cox' er en frøplante af Cox's Orange'. Sorten er meget sund og frugtbar med en aromatisk smag.

Holsteiner Cox er opstået, som en frøplante fra Cox's Orange. Træet vokser kraftigt, er meget frugtbar og modstandsdygtigt overfor æbleskurv. Frugterne er runde, gulgrønne med en svagt rød solside. Smagen er aromatisk og ligner Cox's Orange meget, men er lidt mere syrligt. Blomsterne kan ikke bestøve andre sorter.

Filippa er et hårdført træ med lange, tynde og hængende grene. Det bærer frugterne yderst på grenene og er derfor uegnet til espalier. Frugten er grøn med en lys rød kind, saftigt med en fin aroma.

Topaz er meget frugtbar. Frugterne er fladrunde, gulgrønne med orangestribet dækfarve og en frisk, syrlig smag. De skal plukkes i oktober, men smager bedst efter jul. Sorten kræver mere beskyttede forhold for at trives. Find en solrig plads i haven med et godt læ. Det er en af de nye sorter, der er forholds-

'Retina' har flotte frugter med en frisk syrlig-sød smag.

vis modstandsdygtige mod æbleskurv. Der findes en rød type.

Belle de Boskoop har stor værdi som prydræ. Sorten har en tendens til kun at bære frugt hvert andet år. Det ret grove æble har navnlig værdi som madæble. Blomsterne kan ikke bestøve andre sorter. Der findes en rød type.

Bramleys Seedling (Varde æble) er et stort, frugtbar, hårdført, flot prydræ. Frugten er grøn med en rød kind, syrlig og særlig egnet til madæble. Frugten kan gemmes nogle måneder. Blomsterne kan ikke bestøve andre sorter.

Populære sorter, der er mere modtagelige for sygdomme. Og som derfor ikke anbefales mere i haven:

Transparente Blanche, Elstar, Gråsten, Ildrød Pigeon, Ingrid Marie og Cox's Orange.

Bestøvning er vigtig for at få frugter. Bier er vigtige for en god bestøvning.

Bestøvningsoversigt	Bestøversort													
Plantet Sort, æbler	Aroma	Ahrista	Bramley	Belle de booskoo	Discovery	Filippa	Guldborg	Holsteiner Cox	James Grieve	Redfree	Retina	Rubinola	Rød Ananas	Topaz
Aroma		X			X	X	X		X	X	X	X	X	X
Ahrista	X				X	X	X		X	X	X	X	X	X
Bramley	X	X			X	X	X		X	X	X	X	X	X
Belle de Boskoop	X	X			X	X	X		X	X	X	X	X	X
Discovery	X	X				X	X		X	X	X	X	X	X
Filippa	X	X			X		X		X	X	X	X	X	X
Guldborg	X	X			X	X			X	X	X	X	X	X
Holsteiner Cox	X	X			X	X	X		X	X	X	X	X	X
James Grieve	X	X			X	X	X			X	X	X	X	X
Redfree	X	X			X	X	X		X		X	X	X	X
Retina	X	X			X	X	X		X	X		X	X	X
Rubinola	X	X			X	X	X		X	X	X		X	X
Rød Ananas	X	X			X	X	X		X	X	X	X		X
Topaz	x	X			X	x	X		x	X	x	x	x	

For at give en god frugtsætning, skal æblesorter bestøves af en anden sort. Tabellen viser, hvilke sorter der kan bestøve hinanden.

Pærer

Hvor stort bliver pæretræet?

Træstørrelsen bestemmes af grundstammen, jordbundsforhold og sortens vækstkraft.

Pæretræer kan variere fra 2 til 12 meters højde.

Til pærer anbefales følgende grundstammer:

Frøstamme (vildstamme) giver meget kraftig vækst på god jord. Den bruges, hvor der ønskes store træer, eller hvor jorden er sandet og væksten derfor bliver for svag med kvæde A. Der kan forekomme rodkud, som bør fjernes. Frøstamme giver senere

Skurvresistens:

Svampesygdommen æbleskurv giver pletter på frugter og blade, og er årsag til en dårligere spisekvalitet af frugterne og vækstreduktion i træerne. Resistens mod æbleskurv er blevet brugt i forædlingen af nye sorter. De tidligste sorter havde et enkelt resistens gen fra Malus floribunda. Denne resistens er nedbrudt, fordi skurvsvampen har udviklet en ny skurvrace. Dette er f.eks. sket for sorten Prima i Danmark, som derfor ikke længere anbefales til dyrkning. I dag arbejdes der over hele verden på, at frembringe nye skurvresistente æblesorter, som indeholder mange resistensgener, således at resistensen kan blive mere varig.

'Ingrid Marie' er en sort, som kan få svampesygdommen æbleskurv.

bæring end podninger på svagere grundstammer.

Kvæde A giver træerne middelkraftig vækst, og der går 4-5 år inden træet kommer i bæring. Til nogle sorter bruges mellem-podning af sorten Clara Frijs for, at sikre en god sammenvoksning mellem grundstamme og sort.

Kvæde Adams giver et træ på størrelse med Kvæde A, men giver et mere frugtbart træ, som kommer hurtigere i bæring.

Kvæde C er en svagere og meget frugtbart grundstamme. Den bør vælges til espalier på god jord, og hvor man ønsker små træer. Træerne bærer tidligere på Kvæde C. Træer på denne grundstamme behøver en støtte pæl. Til nogle sorter bruges mellem-podning med sorten Clara Frijs. Kvæde C er mere følsom for hård vinterfrost end de andre grundstammer. Ikke alle plan-tehandlere har træer på denne grundstamme.

Blomster af 'Conference' pærer.

Sorter

Letdyrkelige og mindre sygdomsmodtagelige sorter.

Træer som er hårdføre tåler bedre kolde vintre. Lavtliggende våde jorde eller andre jorde med dårlige afdræningsforhold bør der ikke plantes på, idet disse jorde forøger risikoen for angreb af frugttræskræft.

Coloreé de Juillet er et hårdført, svagtvoksende træ, som kommer tidligt i bæring. Pæren skal helst spises fra træet og er kun god i få dage.

Grev Moltke er en gammelkendt, hårdfør havesort. Træet er frugtbart, og frugten er saftig, sød og aromatisk. Egnet til syltning.

'Pierre Corneille' er en frugtbart pære med søde, saftige frugter med en krydret aroma.

Bestøvningsoversigt	Bestøversort						
Plantet sort, pærer	Colorée De Juillet	Concorde	Conference	Grev Moltke	Gråpære	Herrepære	Pierre Corneille
Colorée de Juillet			X			X	X
Concorde			X			X	X
Conference		X				X	X
Grev Moltke	X	X	X			X	X
Grå pære		X	X			X	X
Herrepære	X	X	X				X
Pierre Corneille	X	X	X			X	

For at give en god frugtsætning, skal pæresorter bestøves af en anden sort. Tabellen viser, hvilke sorter, der kan bestøve hinanden.

Blomsterne kan ikke bestøve andre sorter.

Herrepære er et hårdført, meget kraftigt voksende og ret frugtbart træ. Frugten er næsten grøn, har en tynd skræl og er meget saftig, sød og aromatisk. **Gråpære** er hårdfør og kan blive et meget stort, rigtblomstrende og meget dekorativt træ. Frugten er lille, sød og saftig med en krydret smag. Egnede til syltning.

Sorten kan ikke bestøve andre sorter.

Conference er meget frugtbar og sund. Frugtudtynding er ofte nødvendig for at få en god frugstørrelse. Den lange, spidse pære har en meget fin spisekvalitet og er meget holdbar.

Pierre Corneille er et svagt voksende og frugtbart træ. De middelstore frugter er søde, saftige og har en krydret aroma.

Concorde er et sundt træ med opret vækst og middelstor meget aflang frugt ligesom Conference, men har glat skræl. Frugtkødet er fint, saftigt og sødt. En meget fin spisepære.

Populære sorter, der er mere modtagelige for sygdomme og som derfor ikke anbefales mere til haven.:

Clapps Favorite, Clara Frijs og Doyenné du Comice.

Blommer

Træformning

I træets tilvækstperiode fjernes grene, som danner spidse grenvinkler ved beskæring. Spidse grenvinkler giver risiko for at træet flækker når grenene belastes af store mængder blomster. Dette forebygges ved at sørge for én gennemgående top i træet. Konkurrerende toppe fjernes ved beskæring.

Grundstammer til blommer

Myrobalan- grundstammer er frøplanter af *Prunus ceracifera*, som giver meget kraftigt voksende træer. De bruges, hvor man ønsker store træer. Grundstammen tåler bedre fugtige jorde, men giver ofte mange rodskud, som bør fjernes.

St. Julien A giver en kraftig vækst med kun få rodskud. Den anvendes, hvor man ønsker frugtbar træer med moderat vækst. Fås ikke altid og ikke med alle sorter.

St. Julien Wangenheim har en lidt svagere vækst end St. Julien A, men er ikke udbredt i handelen.

Plantet sort, pærer	Brugsperiode						Egnet til espalier	Vækstkraft
	Jul.	Aug.	Sep.	Okt.	Nov.	Dec.		
	Letdyrkkelige sorter, der er mindre modtagelige for svampesygdomme							
Colorée de Juillet	X						X	Svag
Grev Moltke			X	X			X	Middel
Herrepære			X	X			X	Middel
Gråpære			X	X				Kraftig
Conference			X	X	X	X	X	Middel
Pierre Corneille			X	X	X		X	Svag
Concorde			X	X	X	X		Middel

Bestøvning af blommer

De fleste blommesorter kræver bestøvning af en anden sort for at sætte frugt. **Opal** eller **Victoria** anbefales, som bestøversorter. Disse to sorter er desuden selvbestøvende. Blomstringstidspunktet opgives i det følgende til tidlig, middel eller sent. For at kunne bestøve andre sorter skal blomstringsperioden være den samme, lige før eller efter. Det vil sige, at tidligt blomstrende sorter og sent blomstrende sorter ikke kan bestøve hinanden.

Sorter

Frugtbare sorter, som kræver udtynding for at opnå en god frugtstørrelse.

Rivers Early Prolific er en hårdfør sort, som får frugt hvert år.

Sorten modner tidligt og smager godt, men frugterne er små.

Opal er en god havesort, men den sætter ofte så mange frugter, at det er nødvendigt at udtynde dem for at få en god frugtstørrelse. Sorten modner i august og har en meget fin smag.

Ive har en moderat trævækst.

Frugten er stor og blå med en stabil frugtbarhed. Spisekvaliteten er god.

Hanita har kraftig til moderat vækst med stort og tidligt udbytte. Denne sveskeblomme har en god smag og modner tidligere end de traditionelle svesker.

Derfor når blommen at modne hvert år. Frugten er saftig og let syrlig og egner sig både til saft, marmelade og frisk konsum.

Victoria er den mest dyrkede havesort. Den giver næsten altid så mange frugter, at udtynding er nødvendig for at opnå den rigtige og gode kvalitet og smag. Smagen er mild.

Stanley Sveske har en middelfraftig vækst, og er frugtbar med en stor og tidlig bæring. Frugten er en stor sveske-

Plantet sort	Blomstringstidspunkt	Selvbestøvende	Modningstid			Farve	Frugtstørrelse	Trævækst
			Aug	Sep	Okt			

Frugtbare sorter, som kræver udtynding.

Rivers Early Prolific	Tidlig		X			Blå	Lille	Middel
Opal	Tidlig	X	X			Blårød	Lille-middel	Middel
Ive	Middel		x	X		Blårød	Stor	Middel
Hanita	Middel	X	x	x		Mørkeblå	Stor	Kraftig til middel
Victoria	Middel	X		X		Rødgul	Middelstor	Svag
Stanley Sveske	Sen			X	X	Blå	Middelstor	Middel

Sorter, som kræver god bestøvning.

Czar	Middel		x			Blå	Lille-middel	Middel
Jubileum	Middel			X		Blårød	Stor	Middel
Oullins Reine Claude	Middel	X		X		Gul	Stor	Kraftig
Althans Reine Claude	Sen			X		Blårød	Middel	Kraftig
Grøn Reine Claude	Sen			X		Gul	Lille	Kraftig
Valor	Middel			X	x	Mørkeblå	Stor	Middel
Italiens Sveske	Sen			X	X	Blå	Lille	Middel

'Jubiläum' har meget store blårøde velsmagende blomster.

'Oullins Reine Claude' er en stor, gul, saftig blomme.

blomme. Den er mere sikker i bæringen end Italiensk Sveske, men kvaliteten er knap så god. I dårlige somre er blommen lidt tør med en jævn spisekvalitet.

Sorter som kræver en god bestøvning for at sætte frugter.

Czar har opret smal vækst som ungt træ, senere bliver træet bredere. Frugten er en rund, lille

til middelstor blomme med en god smag.

Jubiläum har en opret vækst med spidse grenvinkler. Meget store og blårøde blomster med en fin spisekvalitet med fast frugtkød og en god sød/syrlig smag. Sorten kræver god bestøvning for at sætte et tilfredsstillende antal frugter.

Oullins Reine Claude er kendt som den gule Reine Claude. Den

kan være meget frugtbar, men i nogle tilfælde er den meget længe om at sætte frugter. En fin, stor, gul blomme.

Althans Reine Claude har en slank og opret vækst. Frugten er saftig med en god smag, og modner midt i sæsonen.

Grøn Reine Claude er et bredkronet træ, der kan være længe om at få frugter. Fin, lille, gul blomme med høj smagskvalitet.

Valor er en kraftigvoksende sort, som får frugt 1. eller 2. år efter plantning. Blomsten modner omkring 1. oktober og er stor, oval og blåviolet. Blomsten er fast med god smag og egnet både til at spise og i husholdningen.

Italiensk Sveske er den mest kendte sveskeblomme. Udbyttet kan være meget svingende fra år til år. Umodne frugter har en tendens til at falde af træerne. Sorten kan i kølige egne give lavt udbytte.

Sødkirsebær

Sødkirsebær er en af havens lækreste frugter og kaldes ofte moreller. De tidligste modner først i juli og de seneste indtil midten af august. De nævnte sorter er enten selvbestøvende eller kan bestøves af alle de andre sorter.

Grundstammer til sødkirsebær.

Prunus avium (Fuglekirsebær) er frøplanter og har en kraftig vækst. Træerne skal være 5-8 år gamle, før de giver frugt.

Colt grundstammen giver noget svagere træer end frøstammer, og er den mest brugte grund-

stamme. Træerne bliver normalt frugtbar i en yngre alder.

Gisela 5 giver små træer, der er meget frugtbar. Grundstammen fås ikke altid og kun til få sorter, men er værd at prøve til små træer.

Sorter

Early Rivers er den eneste helt tidlige sort i det nuværende sortiment. Kvaliteten er ikke på højde med de sene sorter.

Stella træet har en middelkraftig vækst, med en rund krone. Sorten er meget udbredt i haverne, fordi det var den første selvbestøvende sort på markedet. Sorten har et stort, fint bær, der modner midt i sæsonen.

Merton Glory er et meget kraftigt voksende træ, med en tæt rund krone. Frugten er lidt blød og har en fin smag.

Sunburst har en middelkraftig til kraftig vækst. Frugten er det største sødkirsebær, der kendes. Det er en ny sort af fin kvalitet, og den modner sent i sæsonen.

Skeena. Træet har en god forgrening og en udbredt vækst. Frugterne er faste og har en fin smag.

Merton Late er et svagtvoksende, meget frugtbart træ,

Svagtvoksende grundstammer som 'Gisela 5' giver små træer, som er frugtbare hurtigt efter plantning.

'Skeena' er en ny selvbestøvende sødkirsebærssort.

'Merton Glory' har flotte store gulgule frugter, som modner sidst i juli.

hvor bærene kan sidde på træet længe. Træet er meget dekorativt med mange små, lysende bær i august måned.

Surkirsebær

Alle sorter, der dyrkes her i landet er selvbestøvende. Det vil sige, at et enkelt træ er nok for at give et godt udbytte.

Sort	Modningstid	Frugtfarve	Frugtstørrelse	Frugtbarhed	Revnetilbøjelighed	Selvbestøvende
Early Rivers	Juli	Rød	Lille	Middel	Lille	
Stella	Sidst i juli	Rød	Stor	Middel	Middel	X
Merton Glory	Sidst i juli	Rødgul	Stor	Middel	Middel	
Sunburst	Sidst i juli til først i august	Rød	Stor	Stor	Middel	X
Skeena	Først i august	Rød	Stor	Stor	Lille	X
Merton Late	Midt i august	Rødgul	Lille	Stor	Lille	

Grundstammer til surkirsebær:

Frøplanter af **Prunus avium** (fuglekirsebær) er den mest almindelige grundstamme. Den har en kraftig vækst og træerne skal være 5-8 år gamle, før de giver frugt.

Colt grundstammen giver noget svagere træer end frøstammer og giver normalt frugtbare træer i en yngre alder.

Svagere grundstammer findes, men er normalt ikke tilgængelige.

Sorter

Skyggemorel er den mest plantede i haverne. Bærene er ret store. Træerne er rundkronede og frugtbare, men også modtagelige for svampesygdommen *Monilia*, som ødelægger blomsterne.

Tiki er afløseren for Stevnsbær. Tiki er en krydsning med Stevnsbær og har et stabilt udbytte af små bær, med en meget fin og stærk farvet saft.

Safir har meget store bær, som giver en mørk saft. Træet er meget frugtbart, ikke så stort, og har en god sundhed. De store, lidt bløde bær er gode til syltning. Flot prydræ med mange bær på hængende grene.

'Tiki' har små bær med en meget fin farvet saft og et stabilt udbytte.

Mirabel

Storfrugtede "mirabeller" (myrobalaner) må ikke forveksles med de vildtvoksende typer, som findes i mange markhegn. Mirabeller er selvsterile og kræver derfor tilstedeværelse af mindst én anden sort for, at kunne danne frugter. De er ofte rigtbærende. Det er nøjsomme træer, der ikke stiller særlige krav til jordbunden. Træerne har tilbøjelighed til, at blive buskagtige ved stadig at danne lavtsiddende sidegrene.

Sorter

Carlsen Skiødt er en kraftigt voksende sort. Frugterne modner middeltidlig og er store skinnende og mørkerøde.

'Safir' er en ny surkirsebærsort med lys saft. Træet har fin prydværdi pga. hængende grene med mange bær.

First er middelkraftigt voksende og ikke helt hårdført. Frugterne er store, gule, velmagende, rund tilspidsede og modner tidligt.

Magda Jensen er en tidligt bærende kraftigt voksende sort. Frugterne er mørkerøde, middelstore, runde, saftige og modner tidligt.

Komet er et prydræ med så mange blomster på hængende grene, at de ligner en 'komet'. Træet får mange frugter, som modner lidt uens og derfor giver et flot farvespil. Træet er middelkraftigt voksende og hængende. Frugterne er store, blårøde ved modenhed og rundt-tilspidsede. Frugterne modner sidst i august og er velmagende. Træet er endnu ikke almindelig i handel.

Nancy har en middelkraftig vækst og er sundt og frugtbart. Frugterne er velmagende, søde med en let krydret abrikosagtig smag. Frugterne ligner en lille

Plantet sort, surkirsebær	Modningstid Juli-august			Frugtstørrelse			Trævækst	
	Tidlig	Middel	Sen	Lille	Middel	Stor	Svag	Middel
Skyggemorel		X			X		X	
Tiki			X	X				X
Safir	X					X	X	

'Komet' er en ny mirabellesort, som både er et prydt træ og har velsmagende mirabeller.

abrikos og frugtkødet slipper stenen let. Velegnet til syltning som hele frugter.

Solbær

Sorter

Intercontinental er en svagt voksende busk med opret vækst. Sorten er middel frugtbar og meget modstandsdygtig overfor svampesygdomme. Modner sidst i juli og har særligt store bær med en mild solbærsmag.

Ben Hope er kraftigt voksende med opret vækst. Sorten er frugtbar og meget modstandsdygtig over for solbærknopgalmidler, som er det alvorligste skadedyr i solbær. Modstandsdygtig mod meldug. Bærrene modner først i august og er ret søde med en karakteristisk solbæraroma. Saften indeholder meget C-vitamin og farve.

Narve Viking er en kraftigt voksende opret busk, med et sundt mørkegrønt løv. Sorten er

modstandsdygtig overfor svampesygdomme. Bærrene er søde, med en god solbæraroma. Saften indeholder meget C-vitamin og farve. Busken kan høstes fra først i august, men bærrene drysser ikke og kan derfor høstes over en ca. 2 ugers periode.

Ribs

Sorter

Rolan er en kraftigt voksende busk, som er modstandsdygtig overfor svampesygdomme. Sorten er meget frugtbar og har lange klaser af flotte store røde bær. Smagen er mild og bærrene kan spises direkte fra busken. Bærrene modner i begyndelsen af august.

Random er en kraftigt voksende busk, med sundt grønt løv. Sorten er meget frugtbar og bærrene tynger grenene ned. Bærrene modner i begyndelsen af august og er flot skinnende røde og har en karakteristisk

syrlig ribssmag, som er god til rysteribs, gele og saft.

Hvid Hollandsk er en kraftigt voksende, opret busk. Bærrene modner i juli og er gulhvide og søde. De er gode at spise direkte

'Rolan' er en ny ribssort, som har en mild smag og derfor smager godt direkte fra busken.

'Narve Viking' er en sund busk med søde bær, som kan spises direkte fra busken og samtidig er gode i husholdningen.

'Random' har flotte skinnende røde bær med en karakteristisk ribssmag, som er gode til rysteribs

fra busken. Sorten kan også bruges til vin-fremstilling.

Stikkelsbær

Sorter

Achilles har en overhængende vækst, den er frugtbar med store bær og kun lidt modtagelig for svampesygdommen stikkelsbærdræber (meldug). Umodne, grønne bær er gode i husholdningen, mens de fuldt modne røde er fine som spisebær. Det er en gammel sort, som det kan være vanskeligt at få fat i.

Hinnomäki Gul og rød. Egentlig to sorter, men den eneste forskel er bærfarven ved modenhed.

Det er en høj opretvoksende busk, med torne. Den er hårdfør og modstandsdygtig overfor svampesygdommen meldug. Bærrene er små, søde, velsmagende og modner i begyndelsen af juli.

Invicta er en nyere sort, der navnlig har den fordel, at den er modstandsdygtig mod den

'Invicta' er en sund busk, som de fleste steder stadig er modstandsdygtig mod stikkelbærdræber (meldug).

udbredte sygdom stikkelsbærdræber (meldug). Nogle steder er sorten dog ikke længere modstandsdygtig. Busken har en kraftig vækst og er meget frugtbar. Bærrene er middelstore, grønne og har en god smag.

Hindbær

Sorter

Almindelige sorter:

Hos almindelige hindbærssorter plukkes bærrene på andetårs-skud. Det første år vokser skudene op, og det næste år giver de bær. Derefter fjernes de skud, som har båret bær, mens de nye årsskud bevares

Algonquin er en nyere sort. Den vokser kraftigt og giver mange skud, der kun har få torne. Bærrene kan plukkes allerede fra først i juli. Sorten har et højt udbytte af skinnende, orange-røde, regelmæssige, middelstore velsmagende bær, der er velegnede både til dessertbær og marmelade. Algonquin er modstandsdygtig over for sygdommene hindbærrødmarv, hindbærdværgsyge og gråskimmel. Den er meget vinterfast og sund.

Glen Ample er en af de nye rigtig gode sorter fra Skotland. Sorten har store, faste, velsmagende bær og et stort udbytte. Planten har glatte skud uden torne. Sorten er modstandsdygtig over for stængelsyge og hører til de mest modstandsdygtige over for sygdommen hindbærrødmarv. Desuden er sorten meget vinterhårdfør.

Tulameen er en ny canadisk sort, som i Danmark modner fra sidst i juli. Bærrene er meget store, lyserøde, ensartede, faste og med en god smag. Udbyttet er højt og bærrene er nemme at plukke. Sorten er velegnet som dessertbær, men er også gode til

'Autumn Bliss' er vores mest kendte efterårsbærende hindbærssort. Hindbæriller (orm i hindbær) kan undgås ved at bruge denne sort.

'Glen Ample' er en ny velsmagende sort.

nedfrysning. Planten er sund og hårdfør.

Efterårsbærende sorter:

Efterårsbærende hindbærarter giver bær på skud, der er vokset frem samme sommer. Derfor modner bærrene fra august og over en lang periode. I februar eller marts klippes alle skud af helt nede ved jorden. Derved udgås angreb af hindbærbillens larver, som ellers er årsag til "orm i hindbær". Hvis ikke alle skud fjernes ved beskæring giver efterårsbærende sorter også bær på 2. årsskud som almindelige hindbær.

'Fallgold' er en gulorange efterårsbærende hindbærart.

Autumn Bliss har store, mørkerøde bær, der smager godt. Bærrene er egnede til dessertbær, saft, marmelade eller dybfrost. Planten er sund.

Polka er en ny efterårsbærende hindbærart. Busken er lav og får mange nye kraftige skud. Bærrene er mørkerøde, har en meget fin hindbærsmag og er velegnet både til dessertbær og saft.

Fallgold har gul-orange bær. Sorten er sund men ikke så frugtbar. Den har små, søde, velsmagende gule bær egnede til at spise friske.

'Thornfree' er som navnet siger en brombær uden torne. Udbyttet er stort.

Brombær Sorter

Thornfree er en middelkraftig plante uden torne. Bærrene modner i september og oktober. Sorten er følsom for frost i hårde vintre. Udbyttet er stort og bærrene er store, faste, ret syrlige og giver en god kvalitet til syltetøj.

Loch Ness er uden torne og frugtbar. De første bær modner allerede i august, ca. 3 uger tidligere end Thornfree. Planten er uden torne og frugtbar. Bærrene er store og søde.

Ingen af sorterne smager så godt som de vildtvoksende brombær.

Surbundsplanter

Blåbær og **Tyttebær** er surbundsplanter ligesom Rhododendron. De kræver en lav pH-værdi og et højt humusindhold i jorden, gode læforhold, fuld sol og meget vand for, at kunne give bær. De giver ikke bær i tætte

Brombær er gode til tærter.

beplantninger f.eks. sammen med Rhododendron.

Blåbær

Der plantes 2 sorter af hensyn til bestøvning. Blåbær sætter frugt på to år gamle skud ligesom solbær og ribs.

Sorter

Berkeley er en frugtbar sort med meget store bær. Bærrene har en fin aroma og smag. Modningen begynder midt i august, og der kan høstes indtil oktober eller november.

Blue Crop er en meget frugtbar og robust busk. Bærrene er store, let syrlige, meget aromatiske med en god smag og begynder at modne midt i august.

Der findes 3 nye storfrugtede sorter fra New Zealand. Der er endnu kun lille erfaring med sorterne.

Reka Er en sund robust busk, som er meget frugtbar og kommer

I august modner efterårsbærende hindbær og blåbær samtidig.

hurtigt i bæring. Bærrene modner tidligt fra sidst i juli.

Puru er en sund, frugtbar busk med god vækst. Fin aromatisk smag. Bærrene er meget store og begynder at modne fra sidst i juli.

Duke er en sund og frugtbar busk med god vækst. Bærrene sidder i store klaser og begynder, at modne fra først i august.

'Duke' er en ny spændende blåbærsort fra New Zealand.

Tyttebær

Der plantes 2 sorter af hensyn til bestøvning.

Sorter

Koralle giver opretvoksende, tætte planter, ca. 30 cm høje. Sorten har lille tilbøjelighed til at brede sig ved underjordiske skud. Bærrene er middelstore og lyse. Smagen er god og kraftig.

Red Pearl har en opret og kraftig vækst, de breder sig hurtigt ved hjælp af underjordiske skud og er velegnet til bunddække. Bladene er store og næsten runde. Smagen er mild.

Jordbær

Sorter

Honeoye er en højtydende sort med en svag og åben vækst.

Modstandsdygtig overfor gråskimmel, men modtagelige for meldug. Bærrene er faste, store, mørkerøde og skinnende med en syrlig-sød uaromatisk smag.

Sonata er en ny sort, som giver et højt udbytte og har en kompakt vækst med korte blom-

sterstængler. Bærrene er store, lyst røde og skinnende med en fin smag. Der er endnu ikke så mange erfaringer med sorten.

Korona er en sort med stort udbytte. Den er modstandsdygtig overfor meldug, men modtagelig for gråskimmel. Bærrene er ret store, mørkerøde og modner midt i sæsonen. Smagen er god og bærrene egner sig både som spisebær og til frysning.

Polka er en frugtbar sort med god modstandsdygtighed overfor sygdomme. Den ligner mest den tidligere meget dyrkede Senga Sengana. Bærrene, der modner midt i sæsonen er middelstore, mørkerøde, velegnede til frysning og har en meget god smag.

Dania er en sen kraftigvoksende frugtbar sort, med nogen modtagelighed for gråskimmel. Bærrene modner sent og er store, dybrøde med en mild smag.

'Sonata' er en ny meget velsmagende jordbærsort til de danske haver.

Hylde

Sorter

Der plantes 2 sorter af hylde til bestøvning. Både blomsterne og bærrerne kan udnyttes i husholdningen.

Sampo er en mellemstor busk med lange årsskud og mange skærme med forholdsvis store bær. Bærsaften har et middel indhold af farve, syre og sukker og en fin aroma.

Samyl er en mellemstor busk, med lange skud samt mange og store skærme. Syreindholdet i bærrerne er højt, og sukkerindholdet er middel. Bærsaften er meget farvet og velsmagende.

Vindruer

Sommerskuddene/de bærende skud af druer skal have 7 blade per klase inden de kortes ind. Derved sikres, at sorter, der først sætter klaser på 3-5 knop, får lov at bære frugt, samt at planten

Hyldeblomsterne er utroligt flotte og kan bruges til Hyldeblomst drik.

har blade nok til at producere druer med en god udvikling og sødme. I væksthuse kan der arbejdes med kortere skud pga. det gunstigere klima.

Unge planter skal kun bære få klaser for at sikre en god vækst og overvintring. Det er vigtigt at holde planten åben ved at fjerne skud uden klaser, skud fra de flerårige dele og sommerside-skud fra de frugtbærende skud.

Sorter af spisedruer

Her er udvalgt de bedste kerneløse sorter.

Sorter egnet til dyrkning i koldhus eller udestue.

Himrod er en middelstor kerneløs, grøn drue. Klaserne er lange og løse. Spisekvaliteten er meget fin med saftige, søde druer med muscataroma. Planten har en god sundhed.

Beauty er en middelstor, fast, kerneløs blå drue. Den fineste

'Himrod' er en sød kerneløs drue med muscatmag til koldhus eller udestue.

'Rondo' er vores bedste rødvinssort. Selv ved dårligt vejr i blomstringen sætter den bær. Dog kan der så forekomme dårlig bestøvning af nogle blomster. Dette giver frugt af forskellig størrelse i klaserne kaldet: Høns og kyllinger.

spisekvalitet, en sød drue med en krydret og aromatisk smag. Planten har en god sundhed.

Sorter egnet til dyrkning på friland

Der findes mange lækre, velsmagende spisedruer, som ud fra danske erfaringer kan modne på friland, og som er modstandsdygtige overfor svampesygdomme.

Canadice er en rød sort med små, søde kerneløse og aromatiske druer, der modner sidst i september. Sund plante med god sygdomsresistens.

Korender er en lille kerneløs tyndskallet gul drue, der modner midt i september. Sød muscat-smag. God modstandsdygtighed mod sygdomme.

Reliance er en rødlig vinterfrosthård, kernefri drue, der modner i starten af oktober.

Smagen er sød, aromatisk med let jordbæraroma. God sygdomsresistens.

Sorter til vinfremstilling

Røde sorter

Rondo er en tysk sort som modner i begyndelsen af oktober. En af vores mest hårdføre druer, som er ret modstandsdygtig mod svampesygdommene meldug og vinskimmel. Stort udbytte og god vinkvalitet.

Grønne sorter

Orion er en tysk sort, som modner midt i oktober. Opnår sjældent høje sukkerniveauer og kan have høj syre. Hårdfør og modstandsdygtig mod svampesygdomme. Den kan dog få meldug. Pænt udbytte og god vinkvalitet. Velegnet til mousserende vin.

Valnød

Valnød markedsføres her i landet oftest som frøplanter, der skal være ca. 15 år, før de kommer i bæring. Ved at vælge podede sorter kan træerne bære nødder allerede i en ung alder. Valnødder er selvbestøvende.

Sorter

Grøndal bliver et stort træ og producerer middelstore valnødder med en tynd skal og gode kerner uden bitter kernehinde.

Klosternød giver et pænt udbytte af middelstore valnødder med god lukning og kerner af fin kvalitet.

Geisenheim 139 (G139). De fine mellemstore valnødder kommer helt rent ned fra træet ved

Hjertenød er en variant af Japansk Valnød og endnu er der kun få træer i Danmark.

modenhed. Kernerne er lyst strågule og smager mildt og behageligt. Træet vokser kraftigt og kan som ungt fryse lidt tilbage i skudspidserne.

Broadview er den mest hårdføre valnød. Væksten afsluttes tidligt, og frostskafer ses sjældent. Samtidig er den blandt de mindste træer; omtrent halvt så stor som almindelige frøplanter. Sortens svaghed er, at nødderne modner lidt sent for vores klima, og at kernehinden af nogle opleves som bitter i smagen.

Buccanner er en hollandsk sort, som der endnu ikke er mange erfaringer med her i landet. Sorten anbefales i Holland og er af og til i handelen i Danmark. Væksten er kraftig og opret. Udbyttet beskrives som højt og kvaliteten af nødder god.

Hjertenød er en variant af Japansk Valnød og skal opformeres ved podning, hvis man ønsker sikkerhed for hjerteformede

'Lambert Filbert' er den bedste sort til haver. Desuden er den god til dekoration pga. de lange haser.

nødder. Et sundt og hårdført træ. Nødderne sidder i klaser og falder af træet med den grønne skal på. Smagen er mild og ligger på højde med eller over almindelige valnødder. Endnu er der kun ganske få træer i Danmark.

Hassel

Bestøvning opnås kun ved plantning af mindst 2 sorter.

Sorter

Lambert Filbert er den mest dyrkningsværdige sort i Danmark. Busken er kraftig og opretvoksende, frugtbar og sund. Blomstringen sker omtrent midt i sæsonen. Nødderne sidder godt fast i den lange rørformede has. Kernen fylder skallen godt ud og er af god smag. Sorten egner sig til plukning med has til dekorationsbrug. Sorten er mindre modtagelig for hasselknopgalmider.

Lang Tidlig Zellernød anbefales på grund af det meget store udbytte. Buskene er middelkraftigt voksende og med en noget rodet grenbygning. Blomstringen sker tidligt og sorten er ikke ideel som bestøver for Lambert Filbert. Hasen er kort og løs således, at de fleste nødder falder fri ved modenhed. Modtagelig for svampesydommen Monilia.

Waterloo minder på flere måder om Lang Tidlig Zellernød, men buskene er mere sunde og nødderne af finere kvalitet. Udbyttet er det højst målte i Danmark. Sorten fortjener en større udbredelse end tilfældet er. Sorten er ikke almindelig i handelen.

Atlas blomstrer tidligt og har derfor større risiko for frostska-der, men giver ofte et pænt udbytte. Nødderne er runde og hasen omtrent af samme længde

som nødden. Sorten er ikke almindelig i handelen.

Paradisæbler

Sorter

Braendkjaer har en stiv og opret vækst. De små frugter, der sidder længe på træerne, er gode til gelé og syltning.

Dolgo er svagt voksende. Frugterne falder af, når de er overmodne. Den er velegnet til syltning, og får en fin højrød farve.

Gorgeus er en stor busk eller et lille træ med åben krone. Frugterne falder af i november. De er velegnede til gelé og syltning.

Red Sentinel er et middelkraftigt, bredkronet lille træ.

Minikiwi

Isaii er en slyngplante med en svag vækst. Sorten har både han- og hun-blomster og er derfor

Minikiwi ligner alm. Kiwi inden i.

selvbestøvende og meget frugtbar. Frugten er svagt aflang, ca. 3 cm lang, med en sød smag.

Fersken

Fersken dyrkes under danske forhold bedst espalieret op ad sydmur eller i drivhus. Til begge formål er sorter med moderat vækstkraft at foretrække. Den udbredte ferskenblæresyge kan forebygges dels ved at vælge de mest modstandsdygtige sorter dels ved, at de unge blade beskyttes af et halvtæg eller et udhæng og fjerne alle angrebne blade. Ferskenblæresyge optræder stort set ikke i drivhus. Fersken er selvbestøvende.

Paradisæbler kan både bruges til gele og syltes hele.

Sort, paradisæbler	Blomsterfarve	Knop blomst	Frugtstørrelse cm	Modtagelighed for skurv	Frugtfarve
Brandkjaer	Rødlig	Hvid	1 x 1,5-2,0	Lille	Mørkerød
Dolgo	Hvid	Hvid	3 x 3	Middel	Rød
Gorgeus	Lyserød	Hvid	2 x 2	Lille	Orange/ mørkerød
Red Sentinel	Hvid	Hvid	3x3		Rød

Fersken sorten 'Frost' er orange og 'Benedikte' er lys.

Sorter

Frost er relativt tidlig moden. Stor gulrød, fersken med gult kød. God klassisk ferskensmag – noget lådden, især ved dyrkning i drivhus. Er meget frugtbar og skal udtyndes, når den har

sat mange frugter. Løjnefaldende lyserøde blomster. Stor vinterhårdførhed og relativ god modstandsdygtighed mod ferskenblæresyge. Egnede til syd- og drivhus.

Figen trives bedst op ad en syd- og drivhus i de sydlige egne af landet.

Benedikte modner lidt senere end Frost. Stor, fast, hvidkødet frugt. Meget fin og aromatisk smag, der er helt anderledes end hos de gulkødede ferskner. Ikke så lådden som Frost. Lille, lyserød blomst. Rimelig god modstandsdygtighed mod ferskenblæresyge men ikke på højde med Frost. Egnede til syd- og drivhus.

Figner

Figner er ikke hårdføre og trives kun i de mildeste egne af Danmark, og selv her må der vælges en så lun og beskyttet plads, som muligt. Frostskeer er det største problem og især unge planter fryser ofte stærkt tilbage. Bør vinterdækkes. Figner egner sig bedst til krukkekultur eller i væksthuse/vinterhave. Krukkeplanter skal overvintres frostfrit. Når det lykkes, kan der høstes saftige dejlige frugter over en lang periode. Figner er selvbestøvende.

Sorter

Precoce de Dalmatie er den mest dyrkede i Danmark, også kendt som 'Bornholmer-Figen'. Frugtbar med søde saftige brun-violette frugter.

Braun Turkey er en af de internationalt meget udbredte sorter. Mindre hårdfør end Precuce de Dalmatie. Store violet-brune frugter med smukt rød-pink farvet frugtkød.

Denne Grøn Viden beskriver de mest velegnede frugt- og bærsorter til have- og landskabsformål.

Der er lagt vægt på, at sorterne har høj dyrkningssikkerhed, en god frugtbarhed, en høj smagskvalitet, samt at de er modstandsdygtige overfor sygdomme. Der beskrives sorter af de mest almindelige arter i haven. Mere eksotiske ting som minikiwi, fersken og figner er med for første gang.

Frugt og bær er meget populære i privathaver. Det giver stor glæde, at kunne producere fødevarer til husbehov. Frugten smager dejligt både frisk og i husholdningen. Desuden er planterne smukke at se på hele året. Hvis ikke man når at høste frugten, ser den flot ud på træerne og giver naturlig føde til vilde dyr i haven som f.eks. fugle og egern.

Hver haveejer har sine egne ønsker om plantestørrelse og vækstform alt efter, om man har en stor eller en lille have, eller hvordan man ønsker at anvende planterne. Nogle egne af landet er mere kølige eller vindudsatte og kræver derfor mere hårdføre sorter. Disse oplysninger er en del af sortsbeskrivelserne, for at alle kan få den bedst mulige oplevelse med deres frugt og bær i haven.

Grøn Viden indeholder informationer fra Danmarks JordbrugsForskning.

Grøn Viden udkommer i en mark-, en husdyr- og en havebrugsserie, der alle henvender sig til konsulenter og interesserede jordbrugere.

Abonnement tegnes hos
Danmarks JordbrugsForskning
Forskningscenter Foulum
Postboks 50, 8830 Tjele
Tlf. 89 99 10 28 / www.agrsci.dk

Prisen for 2006:
Markbrugsserien kr. 272,50
Husdyrbrugsserien kr. 225,00
Havebrugsserien kr. 187,50.

Adresseændringer meddeles særskilt til postvæsenet.

Michael Laustsen (ansv. red.)
Jette Ilkjær (red.)

Layout og tryk:
DigiSource Danmark A/S

ISSN 0903-0719 - Havebrug

Forfattere:
Hanne Lindhard Pedersen, Hanne Lyng Jacobsen, Anne Merete Jensen, Maren Korsgaard, Anne Marie Lind, Per Mortensen, Torben Toldam-Andersen og Jann Poulsen.

Grøn Viden

Valnøddetræer bliver store og flotte i haven.

Yderligere oplysninger på:

www.pometet.kvl.dk

www.agrsci.dk/djfl/publikationer/groen_viden

Foto i denne Grøn Viden, er taget af følgende:

Hanne Lyng Jacobsen, Ole Pedersen, Hanne Lindhard Pedersen, Maren Korsgaard, Lars Vestergaard, Torben Toldam-Andersen og DJF Årslev.